

İNGİLİZ ARŞİV BELGELERİNE GÖRE YUNAN ORDUSU'NUN İZMİR'E ÇIKMASI VE İŞGALE İLİŞKİN TANIKLIKLAR

Orhan TURAN*

Öz

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın sonunda Mondros Mütarekesini imzaladı. İzmir'in işgali 1919 Şubat'ında Yunan Başbakan Venizelos'un önerisiyle İngiltere Başbakanı Lloyd George tarafından ortaya atılmıştı. 28 Mart 1919'da İtalyanlar Antalya'yı işgal etti. İngiltere Başbakanı Lloyd George, İtalya'nın bu işgali karşısında Batı Anadolu'yu tamamen ele geçirebileceğini düşündü. İngiltere, Fransa ve ABD anlaşarak 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'e çıkmasına karar verdi. Şehrin Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Bu tehlike İzmir halkını derin bir acıya boğdu. Yunanistan 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletleri adına ve onların korumasında İzmir'i işgal etti. İşgal öncesinde ve sonrasında limanda İtilaf donanmasının yanı sıra ABD'ye ait gemiler de hazır bulundu. İşgal, Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi'ndeki esaslara yani müttefiklerin güvenliklerine tehdit gelecek durumda herhangi stratejik bir yeri işgal etme hakkına göre gerçekleştirilmişti. Oysa İzmir'de müttefik devletlerin güvenliklerini sarsacak bir durum meydana gelmediği açıktı. Şehirde müttefiklere karşı bir örgütlenme olmadığı gibi herhangi bir olay da yaşanmamıştı. Fakat İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi'ni "keyfi" yorumlayarak yapmak istediklerini uygulamayı tercih etti. Yunan askerinin İzmir'e çıkmasıyla birlikte yerli Rumlar, Yunanistan bayrakları taşıyarak gösteri ve taşkınlıklara başladı. Bunlar yapılırken asıl amaç Türkleri kışkırtmak, karışıklıklar çıkartmak ve böylece şehri tamamen Yunanistan'a teslim etmektir. İşgal sonucu ortaya çıkan gelişmeleri İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve İzmir'deki temsilcileri yakından takip etmekteydi. Bu arada işgal bölgelerini genişleten Yunanlılar, Batı Anadolu'da yerleşme yolunda girişimler başlattı. Böylece şehir büyük savaştan sonra Yunan işgalinin de bütün acılarını yaşamaya başladı. Bu çalışmada İngiliz arşiv belgeleri ışığında tanıklarının gözlemleri doğrultusunda İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali, Türklerin işgal karşısındaki tavrı, Yunan askeri ve yerli Rumların işbirliği ile gerçekleşen şiddet ve katliamlar, yağma ve hırsızlıklar İngiliz, Amerikalı, İsveç ve Kanadalı yetkililerin gözünden ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İzmir, İşgal, Yunanistan, Rum, Yağma, Katliam.

* Dr. Öğr. Üyesi., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
(orhanturan@gmail.com).

TESTIMONIALS OF THE WITNESSES WITH REGARDS TO ARRIVAL OF THE GREEK ARMY TO IZMIR AND OCCUPATION ACCORDING TO BRITISH ARCHIVE DOCUMENTS

Abstract

The Ottoman Empire signed the Mudros Armistice Agreement at the end of World War I. The occupation idea of İzmir in February 1919 was put forward by British Prime Minister Lloyd George by the suggestion of Greek Prime Minister Eleftherios Venizelos. On March 28, 1919, the Italians invaded Antalya. The British Prime Minister, Lloyd George, thought that they could take over Western Anatolia in the face of this occupation of Italy. Then, Great Britain come to an agreement with France and USA on May 6, 1919 and decided for the arrival of Greece to Izmir. The news that the city will be occupied by the Greeks caused great public reaction. This danger was agonizing for the people of Izmir. On May 15, 1919, Greece occupied Izmir on behalf of and under the umbrella of the Allied Powers. Before and after this occupation, in addition to the fleet of the allied powers, the vessels belonging to the USA were also ready. The occupation was carried out according to the Article 7 of the Mudros Armistice Agreement, which specified that this is the right to occupy any strategic location in the event of a threat against the security of the allies. However, it was clear that there was no situation in Izmir that would shake the security of the Allied Powers. There was no organization against the allies in the city as well as no incident has occurred. However, the Allied Powers arbitrarily interpreted the Mondros Armistice Agreement and did whatever they desired. With the arrival of Greece troops to Izmir, the native Greeks carried the flags of Greece and started demonstrations and outbreaks. When these were done, the main purpose was to incite the Turks, to create confusion, and thus to have the city completely annexed by Greece. The developments that occurred after the occupation were closely followed by the representatives of the allied powers located in Istanbul and Izmir. In the meantime, the Greece, who expanded the occupation territories, initiated attempts to settle in western Anatolia. So the city began to experience all pains of the Greece occupation after the Great War. In this study, occupation of Izmir by the Greece army, attitude of the Turks against the occupation, violence and massacres occurred with the cooperation of Greece soldiers and native Greeks, lootings and robberies will be set forth from the perspectives of British, American, Swedish and Canadian officials in the light of the British archive documents and in line with the observations of the witnesses.

Keywords: Izmir, Occupation, Greece, Greek, Looting, Massacre.

Giriş

I. Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti'nin toprakları savaş sonrasında paylaşılmak üzere İtilaf Devletleri arasında gizli antlaşmalarla mutabakata varıldı. Bu antlaşmalardan biri de Antalya, Konya, Aydın ve İzmir'i İtalya'ya veren 1917 tarihli St. Jean de Maurienne idi¹. Osmanlı Devleti

1 Hasan Türker, "İzmir'in İşgali ve Salihli Cephesinin Kurulması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, İzmir, 1993, s.191.; İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 1917 Nisan'ında imzalandı. Antlaşmaya göre İtalya'ya Anadolu'da Antalya'ya ek olarak İzmir-Kayseri-Mersin üçgeni arasında bulunan Güneybatı Anadolu bölgesi de bırakılmıştır. Antlaşmanın yürürlüğe girmesi Rusya'nın onayına bırakılmış ancak Bolşevik İhtilâli

30 Ekim 1918'de ağır hükümler içeren Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak müttefikleri gibi savaştan mağlup çıktı². Mondros sonrasında İngilizler, İzmir ve çevresini İtalyanlara bırakma taraftarı değildi. Diğer taraftan Yunanistan Başbakanı Elefterios Venizelos ise İzmir ve çevresini talep etmekteydi. Nitekim E. Venizelos daha 2 Kasım 1918'de Anadolu'nun batı kısmını Yunanlılara terkini istedi³. Mütarekenin imzalanmasından kısa bir süre içerisinde ilk İtilaf gemisi 4 Kasım 1918'de İzmir limanına geldi. Yerli Rumlar İtilaf güçlerinden cesaret alarak Yunanistan bayrağı ile gösteri ve taşkınlıklar yapmaya başladı. Kiliselere bayraklar asıldı. Venizelos'un resimleri sokaklarda sergilenerek silahlar gelişi güzel ateşlendi. Aslında bu durum Türkleri kıskırtarak daha fazla karışıklıklar çıkarmaya dönük eylemlerdi. 1918'in Kasım ve Aralık aylarında İtilaf Donanması Batı Anadolu kıyılarında rahatça dolaşmaktaydı. Bu hareketler fiili anlamda işgalden başka bir şey değildi. Liman ve kıyıda yerleşim birimlerine gelen İtilaf Devletleri komuta heyeti Osmanlı idari ve askeri makamlarıyla istedikleri gibi görüşmekte ve onlara emir verebilmekteydi. Ayrıca yerli Rumlarla da irtibat halindeydiler. Onları devlete karşı kıskırtarak faydalanma yolunu seçtiler⁴.

I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren ateşkes antlaşmalarının ardından 18 Ocak 1919'da yapılacak olan Paris Barış Konferansı⁵ henüz çalışmalarına başlamadan İtalyanlar Batı Anadolu'da fiili durum oluşturmak üzere harekete geçti⁶. Öte yandan Yunan Başbakan E. Venizelos da 30 Aralık 1918'de Paris Barış Konferansı'na gönderdiği bir yazıda bazı toprak taleplerinde bulunmaktaydı. Buna göre Bandırma'nın 25 km doğusundan geçerek Akdeniz'e inen bir çizginin batısında kalan Anadolu topraklarının Yunanistan'a bırakılmasını istedi⁷. E. Venizelos bu isteklerini 3/4 Şubat 1919'da Konferans huzurunda yineledi. Batı Anadolu üzerindeki çıkarlarının Yunan talepleri ile çatıştığını gören İtalya 28 Mart 1919'da Antalya'yı işgal etti. Daha sonra 27 Nisan'da Adriyatik sorunundan ötürü İtalya konferanstan ayrıldı⁸.

---

nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Gizli Antlaşmalar hakkında Bkz; Laurence Evans, Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924), (Türkçesi: Tefik Alanay), Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 1972.; Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s.383.; David Fromkin, Barışa Son Veren Barış, (Çev. Mehmet Harmancı), İstanbul 1994, s.127.

2 Ali Türk geldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, İstanbul, 1948, s.63.

3 Yunan istekleri ile ilgili geniş bilgi için Bkz. Michael Llewelyn Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, İstanbul, 1978, s. 84-85.; Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyatı, İstanbul, 1963, s.32.

4 *Türk İstiklâl Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara, 1962, s.129-130.

5 I. Dünya Savaşı'nın problemlerini tasfiye etmek, toprak taleplerini çözümlenmek üzere 32 devletlin katılımı ile Paris Barış Konferansı ilk toplantısını 18 Ocak 1919'da yaptı. 30 Mayıs 1919'da Sadrazam Damat Ferit Paşa, devletin çıkarlarını korumak amacıyla bir Osmanlı delegasyonun Yüksek Konsey tarafından dinlenilmesini talep etti. Bu istek uygun bulunduğu için Damat Ferit Paşa başkanlığındaki heyet Paris'e davet edildi. Ancak aşırı isteklerde bulunulduğu gerekçesiyle 28 Haziran 1919'da delegasyon İstanbul'a geri gönderilmişti. Selâhattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya, I, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi*, İstanbul, 1991, s.259-260.

6 Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 1983, s.259.

7 Sabahattin Selek, *Milli Mücadele, II*, İstanbul, 1971, s.91.

8 Türker, *a.g.m.*, s.192.

Dörtler Konseyi^{9*} Ocak 1919'dan beri yaptığı toplantılarda "İzmir sorunu"nu ele almaktaydı. İngiltere Başbakanı L. George İzmir ve çevresindeki Hıristiyanların Türkler tarafından katledildiğine dair buradan aldığı bir mektubu konferansta okudu. Ayrıca İtalya'nın 29 Nisan 1919'da Kuşadası'na asker çıkarması ve İzmir'e doğru yönelmesinden de Konsey tedirgin olmuştu. Bu durumda İzmir, İtilaf Devletleri tarafından ele geçirilmezse İtalya bu yöreyi St. Jean de Maurienne Antlaşması uyarınca işgal edebilirdi¹⁰. Nitekim İtalya 4 Mayıs'ta Kuşadası'nı 11 Mayıs'ta Marmaris, Bodrum ve Fethiye'yi işgal etti. 5 Mayıs'ta L. George İtalyanların Anadolu'daki davranışlarının kuşku verici olduğunu ve Batı Anadolu'nun işgal edilmesi halinde oradan çıkarılmalarının çok zor olacağını belirtti. Bu nedenle İngiliz Başbakan, Fransa Başbakanı G. Clemenceau ve ABD Başkanı W. Wilson ile anlaşarak 6 Mayıs 1919'da Yunanistan'ın İzmir'e asker çıkarmasına karar verdi¹¹. 7 Mayıs'ta İtalyanlar daha önce terk ettiği konferansa dönmesine rağmen İzmir'le ilgili gizli görüşmelere davet edilmedi. Böylece 7/10 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen toplantılarda İzmir'e yapılacak çıkarmanın ayrıntıları görüşüldü. Sonunda 14 Mayıs sabahı Amiral Richard Webb İstanbul'da Damat Ferit Paşa'ya İzmir tabyalarının işgal edileceğine dair notayı verdi. Bu gelişmenin yanı sıra İngiltere'nin Akdeniz Donanma komutanı Amiral A. Calthorpe da aynı içerikteki notayı İzmir Valisi (Kambur) Ahmet İzzet Bey¹² ile XVII. Kolordu Komutanı Ali

9 Mütarekelerden yaklaşık iki buçuk ay kadar sonra I. Dünya Savaşı'nın galip devletleri Paris'te bir konferans düzenledi. Konferansın amacı mağlup devletlerle yapılacak barışın şartlarını görüşmek idi. Bunun için galip devletler öncelikle kendi aralarında uzlaşmayı gerekli gördü. Konferansa otuz iki devlet katıldı. Ancak katılan her devlete aynı konum verilmedi. Konferansta hemen her konu ile ilgili kurullar oluşturuldu. Bunların sayısı elliye aşmaktaydı. Sorunlar önce bu kurullarda görüşüldü. Daha sonra ise Genel Kurul'da ele alındı. Konferans süresince en etkin görünen ve adından sıkça söz edilen başlıca kurullardan biri de ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya'dan oluşan "Dörtler Konseyi" idi. Konferansta bazen İtalyanların dışlandığı da olmaktadır. Bu durumda "Üçler Konseyi" adını almaktaydı. Örneğin İzmir'in işgaline Üçler Konseyi karar vermişti. Detaylı bilgi için Bkz; Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev: Cemal Köprülü), Ankara, 1986, s.36 vd.; Evans, a.g.e., s.188 vd.

10 Ahmet Özgiray, "Akhisar'daki İngiliz Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı P. Hadkinson'un Yunan İşgal Bölgesi'ndeki İzlenimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, İzmir, 1993, s.149.

11 Ali Çetinkaya, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993, s.4-5.; Türker, a.g.m., s.192.

12 Ahmet İzzet Bey 1871'de İstanbul'da doğdu. 1885'de göreve başladığı Bâb-ı Âli Tercüme Odası'nda yirmi dört yıl çalıştı. 1909'da Hariciye Nezareti Müdürlüğü'ne atanan İzzet Bey 1912-1913 yılları arasında Van valiliği yaptı. Hariciye Nazırı Kürt Said Paşa'nın kardeşi olan İzzet Bey, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra 11 Kasım 1918'de kurulan I. Tevfik Paşa Hükümeti'nde Evkaf-ı Hümayun nazırı olarak görev yaptı. Yine 14 Ocak 1919'da kurulan II. Tevfik Paşa Hükümeti'nde Evkaf-ı Hümayun Nazırlığı yanında vekâleten Dâhiliye Nazırlığı da yapmıştır. 11 Mart 1919'da Aydın Valiliğine atanmış ve 23 Mart 1919'da bu görevine başlamıştır. Ölümü tarihi olan Ocak 1920'ye değin valilik görevinde kalmıştır. Kâmil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s.388.; İzzet Bey'in İzmir Valiliği'ne atanması, karakteri ve kamuoyunda oluşan tepki için daha ayrıntılı değerlendirme için bkz; Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Haz: Zeki Arkan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.; Çetinkaya,

Nadir Paşa'ya verdi. Bu son durumdan haberdar olan İzmir Türkleri hemen Redd-i İlhak Cemiyeti'ni¹³ kurdu. Halk 14/15 Mayıs gecesi Bahri Baba parkının olduğu yerde toplanıp bu durumu protesto etti. Ayrıca toplantıda işgale karşı direnme ve mücadele kararı da alındı¹⁴.

1. İşgal Öncesi Hazırlıklar

İrtibat Subayı Yarbay Ian Smith¹⁵ 13 Mayıs 1919'da İngiliz Genelkurmayı tarafından İzmir'in işgalinin altyapı hazırlıklarını düzenlemekle görevlendirildi. Bu doğrultuda Ege Tuğamirali'nin emri ve Başkomutanlıktan gelen İzmir Körfezi'ndeki silahların ve batarya pozisyonlarının yer aldığı bir listeyle birlikte Kraliyet Donanmasına ait "*Iron Duke*" gemisiyle yola çıktı. Bu yerlerin İtilaf kuvvetlerine bağlı donanma birlikleri tarafından işgali Yunan askerlerinin karaya ayak basmasının ön hazırlığı olarak emredilmişti¹⁶. 13 Mayıs akşamı Amerika Birleşik Devletleri Kıdemli Donanma Subayı Yüzbaşı J. H. Dayton kendi komuta subayına önerildiği üzere civardaki Türk tabyalarının İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinden karaya çıkacak birlikler tarafından ele geçirileceğini bildirdi. Ardından 15 Mayıs Perşembe günü yapılması planlanan çıkarmayla bir Yunan tümeninin İzmir'i işgal edeceğini belirtti. Bu arada Yüzbaşı J. H. Dayton çıkarmanın ve işgalin ne şekilde yapılması gerektiğiyle ilgili karşı bir öneride bulunduğunu da ifade etti. Onun önerisi ise şehrin kontrolünün 14 Mayıs Çarşamba günü karaya çıkacak Amerikalı, İngiliz, Fransız ve İtalyan birlikleri tarafından ele geçirilerek Perşembe günü Yunanlılara devredilmesi idi. Ancak bu düşünce, üzerinde uzlaşma sağlanamadığından olumsuzlukla sonuçlandı¹⁷.

Ayın 14'ü sabahı İngiltere Yüksek Komiserliği'nin İzmir konsolosu James Morgan ve I. Smith sırasıyla İzmir Valisi ve Kolordu Komutanı'na Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereği müstahkem mevkiilerin işgaline o öğleden sonra başlanacağına dair Başkomutanlığın mektubunu ilettiler. Ayrıca İtilaf kuvvetlerine eşlik etmek ve bataryalardaki Türk birliklerine emir vermek üzere dört Türk subayının görevlendirilmesi de kararlaştırıldı. Bu görüşme esnasında

a.g.e.; Celâl Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, V, VI, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

13 Yahudi Maşatlığı'ndaki toplantı ve Redd-i İlhak Cemiyeti ile ilgili daha geniş bilgi için bkz; Öktem, *a.g.e.*; Çetinkaya, a. g. e.

14 Adnan Sofuoğlu, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29/30, (Mayıs-Kasım 2002), ss.136-137.

15 İrtibat subayı Ian Smith savaştan önce İzmir'de konsolosluk yapmıştı. Mütareke döneminde ise İngiliz istihbarat örgütünü yönetti. Tüm Batı Anadolu'daki işlerle ilgilenmekteydi. Görev yaptığı süre içerisinde emniyet yetkililerini, hapishaneleri kontrol ve tehditleriyle etkiledi. Anadolu üzerinde kendi politikasını egemen kılmak isteyen İngiliz Hükümeti, Osmanlı Rumlarını ve Yunan emellerini bu doğrultuda bir fırsat olarak kullandı. Akşin, *a.g.e.*, s.310-311.

16 The National Archives (TNA), Foreign Office (FO) 371/4231, s.1. İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

17 TNA, FO 406/41, s.122, Manley, 11 Mayıs 1919'da İzmir limanına gelecek demir atmıştı. Amerika Birleşik Devletleri gemisi "*Manley*"in Birlik Komutanı R. L. Berry'nin ABD Kıdemli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporu.

Vali^{18*} ne tür bir harekâtın tasarlandığı ve karaya Müttefik kuvvetlerin mi yoksa Yunan birliklerinin mi ayak basacağına dair bilgi almak istedi. Raporu göre görüşme esnasında Vali kendisini ziyarete gelen Türk yetkililere şehrin geleceği ile ilgili cevap vermekte zorlanmıştı. İşgal durumunda bir güvenlik sorunu ortaya çıkacaktı. Bu yüzden Vali, Müttefik Kuvvetlere bağlı devriyelerin asayişin sağlanması ve nüfusa yeniden güven kazandırılması hususunda sivil güçlere yardımcı olabilecekleri önerisini gündeme getirdi. Ancak kendisine herhangi bir konuda teminat vermelerinin mümkün olamayacağı ifade edildi¹⁹. İzmir Valisi Ahmet İzzet Bey de kendisine bildirilen işgali raporunda şöyle anlatmaktaydı:

“Mayısın on dördüncü Çarşamba sabahı İngiltere mümessil-i siyasi James Morgan ile mümessil-i askerisi Kolonel Smith daire-i hükümete gelerek İzmir ve civarı kala’ ve istihkâmâtının düvel-i kuvve-i mu’telife tarafından işgal olunacağından, memurîn-i askeriyeye tebligat ifa etmekteğim için bana Amiral Galtrop’un bir notasını tebliğ ettiler. Bu notayı alınca fevkalâde dûcâr-ı yeis ve ıstiraba müteessir oldum. Zira böyle bir şey vukuuna katiyen istihbar etmemiştim. Dört beş gün evvel gerek Smith, Mavrudis ve gerek rüfeka’sıyla vaki olan mülâkatımda bunlardan hiçbirisi bu gibi bir şeyin vukua geleceğine dair ufak bir imada bile bulunmamış idiler. Nota düvel-i İtilâfiye namuna Amiral Galtrop tarafından yazılmış olmasına nazaren ittibağı zaruri gördüm. Protesto etmekle beraber derhal On Yedinci Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa ile Erkân-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Bey’i davet ederek Mösyö James Morgan ve Smith muvâcehesinde notanın mündericâtını tebliğ ettim ve ayrıca icra-ı icab-ı lüzumatı da hemen kendilerine tezkire-i resmîyle bildirdim”²⁰ ifadelerini kullanmaktaydı. Yine Amiral Calthorpe 14 Mayıs’ta verdiği bir demeçte ateşkesin 7. Maddesi gereği İzmir’in yalnızca Müttefik birlikleri tarafından işgal edileceğini söyledi. Bu arada kendisine Yunan kuvvetlerinin işgale katılıp katılmayacağını sorulması üzerine *“tereddütlü”* bir cevap verdi. Resmi denetimi elinde bulunduran Yarbay I. Smith ise Yunan kuvvetleri karaya çıktıklarında hiçbir sorun yaşanmayacağını dile getirdi²¹.

14 Mayıs’ta saat on ikide bir Yunan birliği eski tabyanın yakınında karaya çıktı ve burayı ele geçirdi. Liman giriş çıkışlarına komuta eden tabya olduğundan burası çok önemliydi. İngiliz kuvvetleri körfezin 12 ile 15 mil kadar aşağısında yer alan Uzunada’ya çıkarma yaparken Fransız ve İtalyan kuvvetleri ise daha küçük ve önemsiz noktaları ele geçirdi. Aynı gün içerisinde öğleden sonra saat dört civarında her biri kendi konsolosluklarını korumak üzere Birleşik Devletler, İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan gemilerinden yirmişer kadar asker karaya çıktı. Yunan birliklerinin eski tabyadaki varlığı ve diğer

18 Aydın Vilâyeti’nin idare merkezi İzmir olduğu için bundan sonraki ifadelerde İzzet Bey’in görevi hakkında bilgi verilirken *“İzmir Valisi”* ya da *“Vali”* ifadeleri kullanılmıştır.

19 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı’nın İzmir’in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

20 T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (BOA) Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdâre-i Umumiye Belgeleri (DH.İ.U.M). EK /66/12, s.1.

21 TNA, FO 406/41, s.124, İzmir’deki Uluslararası Kolej’den Kanadalı Dr. Alexander MacLachlan’la yapılan bir görüşmeden notlar.

yerlerdeki baskın sayısı Türkler arasında işgalin Müttefik kuvvetler tarafından gerçekleştirilmediği bunun şehri Yunanlılara teslim etmek için bir bahane olduğu şüphesi baş göstermeye başladı²². Bu haber "kontrolsüz bir yangın" gibi yayıldı ve yaklaşık elli bin civarında Türk evini terk ederek "Akropolis"e sığındı²³.

Raporda İzmir halkının düşüncelerine dair gözlemlere de değinilmekteydi. İşgalden iki gün önce artık halk kısa süre içerisinde bir şeylerin olacağını anlamıştı. Şehirdeki Rumların büyük çoğunluğu umut ettikleri işgalin gerçekleşeceğini düşünmekteydi. Türkler ise bir çıkarma olacaksa bunun Amerikalı ya da Müttefik kuvvetler tarafından gerçekleştirileceği beklentisindeydi. Asayiş bozan bir durum olmasa da halk yollarda toplanmaktaydı²⁴. Ayrıca İzmir'deki Türk kamuoyunun şehrin işgal edileceği ile ilgili bilgisi de mevcuttu. Örneğin bu bağlamda Anadolu gazetesinin sahibi ve başyazarı olan Haydar Rüştü (Öktem) Bey²⁵, Yunan Ordusu'nun İzmir'e çıkacağını anılarında şöyle anlatmaktaydı: "İzmir'in hem de Yunanlılar tarafından işgal edileceğini on beş Mayıstan çok daha evvel haber almıştım. Rum gazetelerinin ve Rumların şayan-ı hayret ve takdir ketumiyetlerine rağmen (Atina)'nın yaygaracı gazeteleri işgalden pek çok evvel İzmir'in Yunanlılara verildiğini ilan etmekte beis görmüyorlar, (İtalya) gazeteleri ise (Venizelos)'un muvaffakiyetini kıskanan bir tarzda neşriyatta bulunmaktan halli kalmıyorlar idi"²⁶.

22 TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'de ABD gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan İstanbul'daki Kademli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporu.; TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'deki Uluslararası Kolej'den Kanadalı Dr. Alexander MacLachlan'la yapılan bir görüşmeden notlar.

23 TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'deki Uluslararası Kolej'den Kanadalı Dr. Alexander MacLachlan'la yapılan bir görüşmeden notlar.

24 TNA, FO 371/4231, s.1, İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

25 Haydar Rüştü Bey 1890'da Gümüşhane'de doğdu. İlköğrenimini ata yurdunda ortaöğrenimini ise babasının görev yaptığı çeşitli illerde tamamladı. İstanbul'da Tıbbiye Mektebine yazıldı. Eğitimine devam ederken "Geveze" adlı mizah gazetesine yazılar yazdı. Daha sonra Konyalı Nureddin Rüştü ile birlikte kısa bir yayın hayatı olan "Cadaloz" gazetesini çıkardı. Ancak esas siyasi mücadelesi "Cihad" isimli siyasal içerikli bir gazete ile başlamıştır. Gazete birkaç kez kapatılmış ve kendisi de zaman zaman yargılanmıştır. Sağlık nedeniyle Tıbbiyeyi üçüncü sınıfta bırakarak Hukuk mektebine devam etmiştir. Daha sonra Selanik'e giderek burada Hukuk mektebine devam etti. Selanik, şehir olarak Haydar Rüştü Bey'in geleceğine yön veren bir kent olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine eğitimini yarıda bırakarak kendisini yeni siyasi düzenin içerisinde bulmuş ve gazetelerde yazılar yazmaya başlamıştır. Selanik Yunanlıların egemenliğine girince Kasım 1912'de İzmir'e geldi. Kendisini İzmir'de tanıtan ve üne kavuşturan "Anadolu" gazetesindeki yazıları oldu. Anadolu gazetesi İttihat ve Terakki'nin yayın organı olan "İttihat"'ın yerine 6 Kasım 1911'de kurulmuştu. Bir süre sonra gazete Haydar Rüştü Bey'in yönetimine geçti. I. Dünya Savaşı sonrasında ve mütareke döneminde Rum iddia ve propagandalarını önlemek için akşamları yayınlanmak üzere "Duygu" gazetesini de çıkarmaya başladı. Ancak Milli Mücadele karşıtları ve Rum basınının baskı, saldırı ve tehditleri karşısında Anadolu gazetesi daha sonra Antalya'da yayınlanmaya başladı. İzmir'de Milli Mücadele'nin onurlu simgelerinden olan Haydar Rüştü Öktem 11 Ağustos 1951'de vefat etti. Daha ayrıntılı bilgi için bkz; Öktem, a.g.e.; Bayar, V, a.g.e., s.133.; Zeki Arıkan, "Mütareke Döneminde İzmir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, İzmir, 1991, ss.271-272.

26 Öktem, a.g.e., s.58.

Aynı günün yani 14 Mayıs'ın akşamı saat onda J. Morgan ve I. Smith, Konak'a bir ziyarette bulundu. Vali ile Kolordu Komutanı'na Başkomutanlığın şehrin ertesi sabah saat 7'de Yunan birlikleri tarafından işgal edileceğini bildiren ve kargaşa çıkmasını önleyici tedbirler alınmasını emreden mektubu iletti. İki İngiliz yetkiliye göre her ne kadar böylesi bir çıkarmanın yapılacağını önceden anlamış olsalar da bu resmi tebligat Vali'de ve resmi otoritelerde büyük bir şaşkınlığa neden olmuştu. Onlara göre adaletin tesis edilmesi anlamında İngiltere'ye ve onun müttefiklerine duydukları güven hissi yok olmuştu. Milletler Cemiyeti'nin prensiplerinin şehri fethetmek için değil özgürlüklerini teminat altına almak için savaştıklarına dair Müttefiklerin yaptığı açıklamanın hiçbir anlama gelmediği anlaşılmıştı. Kendilerinin yani Türklerin korunmasız bir biçimde korktukları ve kendilerine karşı nefret duyguları besleyen, içlerinde adalet ve tarafsızlık duygusu barındırmadıklarına inandıkları bir milletin yani Yunanlıların yönetimine terk edilecekleri hissiyatını taşıyorlardı²⁷. İngilizlere göre Türk yetkililer bu düşüncelerinde tamamen haklı idi. Ayrıca bu hissiyat bölgedeki her Türk tarafından paylaşılmaktaydı. Mektupta Türk yetkililere "ilhak" kelimesinin geçmediği ifade edilmesine rağmen Vilâyet'in statüsüyle ilgili olarak nasıl bir karar verileceği konusunda herhangi bir teminat verilmemişti idi. Yüksek Komiser'in mektubunda bir konu özellikle vurgulanmaktaydı. Buna göre Yunan birlikleriyle olası bir çatışmanın önünü almak üzere bütün Türk birlikleri kışlalarında kalmalıydı. Ayrıca kendilerine Yunan Kuvvetleri Komutanı'ndan emir gelinceye kadar Türk askeri ve sivil otoritelerin görevlerinin başında kalmaları emredilmekteydi²⁸. Şehrin yalnızca Yunanlılar tarafından işgal edileceğinin anlaşılması üzerine bu haber kendi mahallelerinde, camilerinde ve Hükümet binasının olduğu yerin güneybatısındaki tepede büyük sayılar halinde toplanan Türkler arasında genel bir korkuya ve heyecana sebebiyet verdi²⁹.

İngiliz yetkililer Konak'tan ayrılırken kentin kanaat önderleri ve tüccarlarından oluşan bir Türk nüfusu ile karşılaştı. Şehrin ileri gelenleri ülkenin ve halkın korunmasız bir halde Yunanlıların yönetimine bırakılmaması için ricada bulunmaktaydı. Bu talep aslında bir uyarıyı da beraberinde getirdi. Onlara göre böyle bir olay Müslümanlar arasında çaresizliği ortaya çıkarabilirdi. Dolayısıyla kamuoyu incinen duyguların ve öfkenin bazı unsurları tarafından aracı biçiminde kullanılabilirdi. Böylece bir kargaşa ihtimalinde ve Türk çoğunluğun Yunan askeri azınlığın yönetimine bırakılması halinde ülke barış ve huzurdan yoksun kalmış olacaktı. İki yetkili ise bu duruma cevap olarak sadece Türk otoritelerine bir mektup tebliğ etmekle görevli olduklarını söyledi. Bu bağlamda Müttefik Kuvvetlerin Yunan ordusu tarafından yürütülecek bir "askeri işgal talimatı" verdiğini ancak nihai olarak ülkenin onların idaresine teslim edilmesine dair herhangi bir ibarenin yer almadığını söylemekle yetindiler³⁰.

27 TNA, FO 371/4231, s.1, İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

28 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

29 TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'de ABD Gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan İstanbul'daki Kıdemli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporu.

30 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

Vali şehrin işgal edileceği haberini alınca o gece İngiliz Yüksek Komiserliğine Yunan çıkarması aleyhinde resmi bir protesto telgrafı çekti. Ayrıca bölgede asayişin sağlanmasına destek olmaları için büyük güçlerden her birinin Türk polisi ve jandarmasıyla birlikte çalışmak üzere yüzer deniz piyadesi göndermesi talebini yineledi. Ancak Valinin bu talebi yine yerine getirilmedi³¹.

İzmir'de işgal arifesinde tedirgin bir bekleyiş ve gece boyunca devam eden gerginlik had safhadaydı. Şehirdeki Türkler hazırladıkları ve dağıttığı bildirimlerle bütün dünyaya Türklerin sayıca Yunanlılardan az olmadığını göstermek amacıyla aileleriyle birlikte Yahudi mezarlığının olduğu yerde toplanmaya davet edilmekteydi. Rapora göre Yunanlılar sonradan bildiriye bir direniş örgütlendiğinin kanıtı olduğunu belirterek bu olaydan faydalanmaya çalışmıştı. Yine mevcut bildirilerin bir kısmının "*Anadolu*" gazetesinin sahibi ve başyazarı olan ve o günden sonra "*kayıplara karışan*"³² Haydar Rüştü Bey tarafından "*dağıtıldığı*" ya da basıldığı düşünülmekteydi³³. Ayrıca İngilizlere göre bildirimlerde Türk nüfusun bir protesto amacıyla toplanması dışında herhangi bir amacın olmadığı tespiti de yapılmaktaydı. Akabinde gelişen olaylar ise Müslüman nüfusun işgale karşı herhangi bir direniş teşebbüsü içerisinde olmadığını da göstermişti³⁴.

2. İşgalin Başlaması ve Rum-Yunan İşbirliğinde Yaşananlar

Yunan nakliye gemileri 15 Mayıs 1919'da³⁵ İngiliz Donanması eşliğinde İzmir limanına demir attı³⁶. Haydar Rüştü Bey işgal sabahını ve Yunan gemilerinin gelişini içinde bulunduğu hâlet-i ruhiyesini de yansıtır bir biçimde şöyle tasvir etmekteydi:

- 31 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.
- 32 Rapora göre "*kayıplara karıştığı*" ifade edilen Haydar Rüştü Bey bu konuda İzmir'i terk etmeye "*gönlü razı olmadığı*" için "*Mecburiyetle İzmir'de iki ay yirmi sekiz gün kadar gizli bir hayat yaşadım. Bu üzüntülü ve tehlikeli yaşayış esnasında birçok dostlarım samimi, ciddi muavenetlerinin beni kaçırmak için vuku bulan bir hayli teşebbüslerinin hedefi oldum*" sözleriyle açıklamaktaydı.; Daha geniş bilgi için bkz: Öktem, *a.g.e.*, s.58,77,78.
- 33 Haydar Rüştü Bey anılarında bildirilerin dağıtımı ve basımı ile ilgili de şöyle demektedir: "*Türk Ocağı'nda yazılan beyannâme o zaman yine Beyler Sokağı'nda bulunan Anadolu Matbaası'nda basılarak gazete müvezzilerinin himmetleriyle gece yarsına kadar İzmir'in her tarafına dağıtıldı*" ve ayrıca "*Bir taraftan delikanlıların mahallât arasında halkı (Bahri Baba)'ya davet eden gür sedaları işitiliyor, diğer taraftan minarelerden yükselen (essalât) nidaları âsumanı dolduruyordu. Bir iki saat evvel (Anadolu) matbaasında basılan beyannameler İzmir'in sevgili yavruları mini mini çocuklar tarafından tevzi edildiği o saatlerde mahallât arasında gümbürdeyen davullar da İzmir'in sinesinde vuran hiddet ve heyecanı andırıyordu*" ifadelerini kullanmaktaydı. Öktem, *a.g.e.*, s.32, 76.
- 34 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.
- 35 İzzet Bey'in İzmir'in işgali hakkında Osmanlı Türkçesi ve Fransızca olarak kaleme aldığı iki raporda işgal öncesi ve sonrasında yaşanan olaylar yer almaktadır. Bu bağlamda ayrıntılı bir değerlendirme için bkz; (Fransızca rapor) Selçuk Ural-Mehmet Okur, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali" *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S:17/2001, Erzurum, ss.267-274.; Mehmet Karayaman, "İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.VI, S.15, İzmir, (2007/Güz), ss.3-18.
- 36 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

"Ufuklara merkûz nazarlarımıza (Karaburun) cihetlerinde beliren hafif dumanlar ilişti. Dakikalar geçtikçe dumanlar ziyadeleşti. Nihayet güneşin yaldızladığı uzak ufuklarda gemi hayaletleri birer hakikate inkılap eyledi. Ümidlerimiz derin ve müstensel raşeler içinde söndü, dünya gözlerimize kapkara bir boşluk gibi göründü. Zavallı İzmir, anbean kendisine yaklaşan katillere karşı eli kolu bağlı nazenin bir mazlum gibi sakin ve fakat vakur bir vaziyette idi. Gemiler yaklaşıyor, çoğalıyor, birer birer (Yeni Kale) burnundan dönerek İzmir'in kalbine doğru ilerliyor idi"³⁷. Saat yedide Yunan donanmasına ait askerler karaya ayak basarak rıhtımda mevzilendi. Birliklerin karaya çıkması saat sekiz buçuk civarında başladı³⁸. Yunanlıların gelişi Amerikalı subay tarafından da şöyle dile getirilmekteydi "...sivil Rum nüfus tarafından şiddetli ve taşkınca bir coşkuyla karşılandı. Askeri birlikleri taşıyan, bayraklarla donatılmış ve sürekli düdükle eşliğinde yanaşan gemileri rıhtımda tekneler karşıladılar. Göz alabildiğine her yer Yunan bayrağıyla donatılmıştı. Karaya ilk ayak basan birlikler oracıkta tüfek çatıp rıhtımda Yunan dansları ettiler"³⁹. İşgal sabahının erken saatlerinde Türk nüfus arasında bir tedirginlik hâkimdi. Dolayısıyla büyük bir kalabalık asker kışlasının önünde toplandı. Yunanlılara karşı kendilerini korumak için silah verilmesini istiyorlardı. Bu talepleri reddedildi ama kalabalık zorlayarak kışlaya girdi. O anda halkın dağılması için askerler tarafından uyarı ateşi açıldı. Bu durumda birkaç kişi öldü ve geri kalanlar ise sokaklara doğru kaçmaya başladı⁴⁰. Çıkarma başlar başlamaz işgal planının aksine Yunan birlikleri Türk mahallelerindeki rıhtımlara yerleşti. Bu birlikler bizzat cübbesini giyinen Piskopos Hrisostomos⁴¹ tarafından kutsandı ve gösteriler eşliğinde rıhtımda uygun adım yürüdüler⁴². Bu yürüyüş töreni önlerinde Efes Piskoposu ve İzmir Metropolitisi Hrisostomos olan Yunan askeri birlikleri, karaya çıktıkları yerden başlayarak deniz kıyısından "Çok Yaşa Yunanistan!", "Çok Yaşa Venizelos!" gibi sloganlar eşliğinde geçti. Karaya çıkmaları da büyük sevinç gösterileri arasında oldu. Sık sık düdükle/siren çalan vapurlar, Amerikan konsolosluğuna yakın mesafede rıhtıma yanaşmış ve konsolosluğun olduğu caddeye Venizelos'un büyük bir resmiyle beraber bir karşılama afişi asılmıştı. Askerler rıhtıma çıktıktan sonra silah çattılar ve çattıkları silahların etrafında dans etmeye başladılar. Kasıtlı olup olmadığı bilinmemekle birlikte bunlar rapora göre "Türklerin sabrını zorlamak" için hesaplanarak yapılan planlı davranışlardı⁴³.

37 Öktem, a.g.e., s.77.

38 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

39 TNA, FO 406/41, s.122, İzmir'de ABD Gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan İstanbul'daki Kıdemli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli Raporu.

40 TNA, FO 406/41, s.126, İzmir'de ABD Gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan İstanbul'daki Kıdemli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporu.

41 Sofuoğlu, a.g.m., s.135. I. Dünya Savaşı öncesinde İzmir Metropolitliği görevinde bulundu. Makedonya'da Türklere karşı faaliyet göstermiş olan Hrisostomos 1 Ocak 1919'da tekrar İzmir'e geldi. Burada ilk iş olarak Rumları teşkilatlandırma çalışmalarına başladı. Bu faaliyetler çerçevesinde İzmir'de İstanbul'daki Mavri Mira'ya benzer bir heyet oluşturuldu. Ayrıca Hrisostomos Yunan Hükümeti desteğinde İzmir, Aydın, Manisa, Balıkesir bölgelerinde Rum çeteleri oluşturmak suretiyle asayiş bozmak ve isyanlar hazırlamak için her türlü çareyi değerlendirdi.

42 TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'deki Uluslararası Kolej'den Kanadalı Dr. Alexander MacLachlan'la yapılan bir görüşmeden notlar.

43 TNA, FO 406/41, s.126, İzmir'de ABD Gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan

Yunan gemilerinden karaya ayak basan denizciler ve donanma birlikleri vakit kaybetmeden liman kaptanlığını, sağlık kuruluşlarını ve rıhtımdaki muhafız karakolunu İngiliz donanma askerleriyle birlikte telgraf ve postane binalarını ele geçirdi⁴⁴. Birbiri ardına gelen Yunan nakliye gemilerinden askeri birliklerin ihracı "*Culb des Chasseurs*" ile "*Khedivial Denizcilik Şirketi*" arasında kalan yaklaşık bir millik alanda ve o noktada yer alan "*Aydın Şirketi*" nin demiryolu iskelesinde eş zamanlı olarak başladı. Bu şirketlerin binalarında toplanan birlikler rıhtımın sonunda yer alan askeri kışlalara ve oradan etrafı kalabalıklarla çevrili Hükümet Konağı'na doğru yürüyüşe geçti. Saat on buçuk civarında yürüyüş kolunun başındaki birlikler kışlalara geçip Kemeraltı caddesine ulaştı. Bu sırada birkaç el silah sesi duyuldu. Elde edilen bilgiye göre bu silahların bir otelden veya kahvehaneden ateş edildiği belirtilmişti⁴⁵. Silah sesleri üzerine Yunan askerler geri çekilip ağaçların ve Saat Kulesi Meydanı'ndaki süs bahçesinin arkasında siper alarak yaklaşık 45 dakika boyunca kışlalara, Hükümet Konağı'na ve alana bağlanan caddelerle binalara ateş etmeye başladı. Hükümet Konağı'ndan "*beyaz bayrak*" sallanınca bir Yunan asteğmeni ateşin kesilmesi emrini verdi. Mektuba göre İngiliz ve Fransız vatandaşlarının sunduğu kanıtlara ve görgü tanıklarının ifadeleri doğrultusunda tüm bu yayılım ateşi süresince atışlara maruz kalan kışlalardan karşılık olarak tek bir kurşun dahi sıkılmamıştı. Öyle ki açılan ateş esnasında aralarında bir Rum papazın da olduğu iki yüz kadar sivil kışlalara sığınmıştı. Ortalık sakinleştiğinde papazın kışladan çıktığının görüldüğü gerçeği bu şahitliği doğrular nitelikteydi. Bu bağlamda kışlalardan karşı ateş açılmadığının bir diğer kanıtı ise kışlalardan karşısında yer alan dükkânlarda kurşun izlerinin olmaması idi⁴⁶. İzzet Bey de Valilik binasının işgal edilmesini raporunda şöyle anlatmaktaydı: "*Memurların talebi ve istekleri üzerine pencereden bir beyaz bez uzattık derhal ateş altına aldılar sonra hemen üzerine diğer bir bezi astık ve kapıları da açtık derhal içeriye süngülerle hücum ettiler. Ben hemen meok-i resmîyeme geçtim memurlarım da etrafımı aldılar. Bu sırada odaya da süngülü askerler girdi. Hepimizi süngülerle tehdit ederek önlerine katıp aşağı indirdiler ve ellerimizi kaldırtarak Zito Venizelos⁴⁷ dedirterek enva-ı hakaretle sevk etmeğe başladılar*"⁴⁸. Serseri kurşun tehlikesi geçer geçmez Türk birliği ve kalabalık Vali Konağı'nı ve kışlalara terk etti. Başlarında Vali ve subaylarla olayların geçmesini sakince bekleyen resmi

---

İstanbul'daki Kıdemli Donanma Komutanı'na Gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli Raporu.

44 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsolosluğu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.

45 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsolosluğu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.

46 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsolosluğu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.; TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'deki Uluslararası Kolej'den Kanadalı Dr. Alexander MacLachlan'la yapılan bir görüşmeden notlar.

47 Yaşa/Yaşasın Venizelos.

48 BOA, DH.İ.U.M. EK /66/12, s.7.

yetkililerin üzerlerindeki paralar ve değerli eşyalar alındı. Sonrasında ise elleri yukarıda alana doğru uygun adım yürütülerek sıraya dizildiler. Bu esnada Hükümet Konağı'nın yağmalanması ise devam etmekteydi. Elleri havada bekletildikten sonra Yunan subayların kullandığı tabirle "tutuklular" rıhtım boyunca uygun adım yürütülüp kapatılacakları nakliye gemilerine götürüldü⁴⁹. Türk askeri kışlasına, Hükümet Konağı'na ve halka yönelik saldırı ABD birlik komutanının raporuna da şöyle yansımıştı:

"...Oldukça büyük bir çatışma yaşandı. Tabi buna çatışma denirse, çünkü ateş neredeyse tamamen Hükümet Konağı'nın önündeki parktaki ve liman bölgesindeki askerler tarafından açıldı ve açılan ateş sonucu neredeyse tamamı Türk sivillerden oluşan çok sayıda insan öldü ve yaralandı. Günün erken saatlerinde Türk mahallesinde büyük bir heyecan ve telaş olsa da bazı liderlerinin Türkleri kontrol altında tutmak için harcadıkları çaba sayesinde saat 11'e kadar yukarıda bahsettiğim çatışmalar başlamadı ve çatışmalar başladıktan birkaç dakika sonra iddiaya göre bir yerin penceresinden birkaç el silah sıkıldığı için Birleşik Devletler Konsoloslugu'nun hemen yanındaki binaya yayılım ateşi başladı. Ancak her ne kadar rastgele ağır ateş açılmış olsa da burada az kişi öldü. Hükümet Konağı ile iskele arasında kalan rıhtımdaki birçok noktada çok sayıda insan öldürüldü. Yine şehrin Türklerin sayıca az olduğu kısımlarında çok vahim hadiseler yaşanmış olsa da en çok can kaybı bu birkaç noktada gerçekleşti"⁵⁰. Yunan askerleri kışlaları ele geçirdikten sonra buradaki silahları ve cephaneyi Rum nüfusa dağıttı. Öyle ki çevredeki Rumların tamamı silah kuşanmıştı ve bazılarının süngüsü dahi vardı. İtilaf kuvvetlerine bu silahların önceki gün kendilerine Yunan askeri yetkilileri tarafından dağıtıldığını söylediler⁵¹.

Konak'ta çatışma başladığında silah sesleri rıhtımdan duyulmaya başlamıştı. Böylece bir anlamda Türklere karşı "av" başlamış oldu. Yunanlılar ilk silahın buradan yani rıhtımdaki silah yüklü bir Türk gemisinden geldiğini iddia etmekteydi. Rıhtımın duvarının hemen bitişiğine demirlemiş geminin mürettebatı olan biteni yakından ve doğru biçimde gözlemleme şansına sahipti. Ancak rapora göre gerek subayların elde ettiği kanıtlar gerekse sözkonusu geminin yanında duran İngiltere donanmasına ait "Adventure"un mürettebatından bir kişinin ifadeleri bu iddiayı yalanlamaktaydı. Ayrıca şehrin İngiliz sakinlerinden D. Forbes isimli bir vatandaş da ofisinden olan bitene şahit olmuştu. Onun ifadesine göre bir sivil, kışkırtıcı hiçbir davranışta bulunmadıkları halde rıhtımın yakınlarındaki bir motorda bulunan Türk denizcilere doğru koşarak ateş etmişti. Daha sonra rıhtımdaki kalabalık ve Yunan askerleri burada yer alan ve üzerinde

49 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsoloslugu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.; TNA, FO 406/41, s.120. İzmir'de Amerika Genç Hristiyan Erkekler Cemiyeti Sekreteri George W. Perry'nin İzmir'in işgaline ilişkin 17 Mayıs 1919 tarihli mektubu.

50 TNA, FO 406/41, s.126, İzmir'de ABD Gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan İstanbul'daki Kıdemli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporu.

51 18 Mayıs 1919 tarihli rapor.

"*Türkçe bir yazı veya isim*" bulunan her eve ateş etmişti. Ardından evler, yerli Rumlar ve Yunan askerler tarafından yağmalandı⁵². Yunan askerlerinin şiddeti konusunda ABD gemisi Manley'in birlik komutanının elde ettiği bilgiler de dikkate değerdi. Bu bağlamda kendisinin İngiltere Kraliyet Donanması'na ait Adventure'nin kaptanı ile yaptığı görüşmede Yunan askerlerinin Türklere karşı sergilediği "*kontROLSÜZ ve gereksiz zalimlikten tiksindiğini*" ifade etmişti⁵³.

Kısa bir süre sonra Konak'ta rıhtım boyunca sıra halinde tutulan Türk esirler Yunanlıların bir kilometre kadar mesafedeki nakliye merkezi Patris'e taşındı. Raporunda esirlerin maruz kaldığı muamele ve Yunan askerlerin davranışı şöyle betimlenmekteydi:

"...kendilerine eşlik eden askerler tarafından Zito, Zito Venizelos diye bağırmaları için kaba etlerinden dövülüyor ve süngülerle işkence edilmekteydi. Yol üzerinde, kalabalıktan insanlar onlara ağır odun parçaları fırlatıyor, evlerden ve Yunanlılara ait bir ticari gemiden üzerlerine revolverlerle rastgele ateş açılıyordu. İçlerinden yaralanıp veya bayılıp yere düşenler muhafız askerler tarafından ya süngülerle ya da silahla öldürülüyor, cesetleri olduğu yerde bırakılıyor ya da denize atılıyordu. Tüm bu olaylar Majesteleri'nin Adventure gemisinin ve rıhtıma demirli diğer Müttefik gemilerinin gözü önünde cereyan ediyordu"⁵⁴. Türk esirlerin yaşadığı ve muhatap olduğu davranışlar bir başka tanığın gözünden ise "...Yürüyüş boyunca askerlerin ellerindeki tutsaklara karşı buldukları muameleler, yaralarından veya hastalıklarından ötürü istedikleri hızda yürüyemeyen savunmasız insanları soğukkanlı bir şekilde öldürmeleri, kurbanlarının cesetlerine karşı sergiledikleri vahşi ve alaycı muamele, bazılarının kafasını botlarıyla tekmelemeleri, bazılarını ise süngüledikten sonra denize atmaları bu şehirdeki Avrupalılar arasında öfke ve infiale yol açtı" sözleriyle anlatılmaktaydı⁵⁵.

Sevk olunan tutuklu kafilesi arasında İzzet Bey ve oğlu da bulunmaktaydı. Kendisini görmüş ve tanımış olan Rum Ortodoks Metropolitliği'nden bir kişi onları kafileden ayırarak vapura götürmüş ve burada Yunanlılar tarafından derdest edilmiş haldeki Osmanlı Donanması'ndan bir subayın yanına hapsedmişti. İzzet Bey "*şaşkın ve perişan kıyafetiyle*" oturmakta iken Yunan geminin kaptanı geldi ve bir saat sonra işgal Komutanı Albay Zafiriu'nun kendisini görmeğe geleceğini bildirdi⁵⁶. Yunan komutan geldiğinde Vali ile aralarındaki hadiselerin neden olduğu "*karışıklık*" konusunda bir konuşma⁵⁷

52 TNA, FO 371/4231, s.4. İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

53 TNA, FO 406/41, s.123, İzmir'de ABD Gemisi Arizona'nın Komuta Subayı'ndan İstanbul'daki Kıdemli Donanma Komutanı'na gönderdiği 18 Mayıs 1919 tarihli raporu.

54 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.; Çetinkaya, a.g.e., s.10.

55 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsolosluğu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.

56 Çetinkaya, a.g.e., s.10.

57 İzzet Bey'in, oğlunun tercümanlığı aracılığıyla yaptığı konuşma şöyle idi: "*Miralay –*

gerçekleşti. Daha sonra İzzet Bey vapurdan alınarak İngiliz Konsolosluğu'na nakledildi⁵⁸.

Esirler arasında yer alan İzzet Bey, raporunda kendisi ile oğlunun içinde bulunduğu durumu ve karşılaştığı muamele hakkında ise “*Ben valiyim dedim kimseye meram anlatmak kabil olmadı. Yolda birkaç Yunan zabıtine müracaat etmek istedim dinletemedim. Böylece rıhtım üzerinde tekmil memurlarımla enva-i hakaretle sevk olunuyordum. Rıhtımda biri beni tanıdı. O sırada oradan geçen Yunan Konsoloshanesi memurlarından Ayadimis de beni gördü. Bunların müdahalesiyle beni ve oğlumu kafileden ayırdılar. Orada biz kaldık. Diğerlerini o hakaret ve şiddet içinde sevk edip götürdüler*”⁵⁹ demektedir.

İşgalin ilk günü her yaştan ve koşuldan Türk'ün yakalanıp bir araya toplanmasına devam edildi. Herhangi bir evde bir Türk'ün yaşadığının ihbar edilmesi birkaç askerle o evin basılması için yeterliydi. Elbette direnişle karşılaşılan durumlar da yaşanmaktaydı. Örneğin Tahsin Bey⁶⁰ (Osman

Vazifenizi yapamayarak karışıklığa sebep olduğunuzdan dolayı mesulsünüz.

İzzet Bey – Benim İzmir'in Yunanlılarca işgalini temin etmek için ne derecelerde çalıştığımı Metropolit Hrisostomos Efendi'den sorabilirsiniz. Bâb-ı alî ile geçen muhaberelemizi de görebilirsiniz.

Miralay – Şu halde sizi yanlışlıkla tevkif etmişlerdir. Bir saat sonra tahliye ve makamınıza iade olunursunuz. Müsterih olunuz”, Çetinkaya, a.g.e., s.11.

58 Çetinkaya, a.g.e., s.11.

59 BOA, DH.İ.U.M. EK /66/12, s.8.

60 Yunanlılara ilk kurşunu atan Hasan Tahsin 1888'de Selânik'te doğdu. Ailesi ona Osman Nevres adını verdi. Babasının adı Recep, annesinin ise Rabia'dır. Öğrenimini Mustafa Kemal Paşa'nın da okuduğu Şemsi Efendi Okulu'nda daha sonra ise Selânik'te Feyziye Mektebi'nde tamamladı. Okulun müdürü daha sonraları İttihat ve Terakki'nin Maliye Nazırlığını yapacak olan Cavit Bey idi. Osman Nevres zekâ ve çalışkanlığı ile Cavit Bey'in dikkatini çekti. Anne ve babasını kaybettikten sonra 1907'de İstanbul'a gelen ve burada yaşamaya başlayan Osman Nevres ülkenin siyasal ve toplumsal sorunlarıyla ilgilenmeye başladı. 1908 Devrimi'nden sonra Fransa'ya gitti. Bu imkânı Cavit Bey, dolayısıyla İttihat ve Terakki sayesinde elde etmişti. Paris'te Sorbonne'a kaydolmasına rağmen öğrencilik yılları ile ilgili yeterli bilgi mevcut değildir. I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Balkanlar'daki “*ufak bir pürüzün*” etkisiz hale getirilmesi gerekmekteydi. Balkan Komitesi Başkanı Noel Buxton ve kardeşi Leland Buxton, Balkan ülkelerini İngiltere'nin nüfuzu altına almaya çalışmaktaydı. Bu bağlamda özellikle Romanya'nın tavrı çok önemliydi. Buxton Kardeşlerin Romanya'ya gideceğinin öğrenilmesi üzerine, İttihat ve Terakki Hükümeti bu iki kişiyi ortadan kaldırmak için harekete geçti. Bu görev Teşkilât-ı Mahsusa'ya verildi. Osman Nevres sözkonusu suikastı gerçekleştirmek için kendisini daha önce tanyanlarca seçilmiş olabileceği gibi kendi isteğiyle de bu görevi almış olabilirdi. Buxton Kardeşler Birinci Balkan Savaşı'nda Balkan Devletlerini Osmanlı Devleti aleyhine birleştirmişti. Kendisine Hasan Tahsin adına düzenlenmiş bir pasaport ve kimlik verildi. Gazeteci olarak ülkeye giriş yapacaktı. Takma ad olarak kullandığı Hasan Tahsin de aslında eski bir İttihatçı komitacıydı. 2 Ekim 1914'te Buxton Kardeşlerin toplantı yaptıkları binanın girişinde onlara ateş açtı. Noel Buxton yaralanmazken kardeşi Leland Buxton ise hafif bir yara ile suikastı atlattı. Osman Nevres yakalanarak Bükreş'te hapse atıldı. Yaklaşık beş yıl hapis cezası alan Osman Nevres 3 Aralık 1916'da İttifak Grubu'nun Bükreş'i ele geçirmesiyle 8 Aralık 1916'da serbest kalarak İstanbul'a döndü. Ancak İttihat ve Terakki tarafından İstanbul'da kalması sakıncalı olarak değerlendirilmedi ve İsviçre'ye gönderilmişti. 1917 İlkbaharında İsviçre'ye gelen Osman Nevres burada Türk öğrenciler ve İttihat ve Terakki muhalifleri ile sık sık görüşmüştür. Burada özellikle Prens Sabahattin'in düşüncelerinden etkilendi. Nitekim 1917 sonlarında İstanbul'a bir İttihat ve Terakki karşıtı olarak döndü. Bu düşünceden hareketle daha sonra

Nevres/Hasan Tahsin) Yunan askeriyle girdiği kısa süreli bir çatışmanın ardından süngüyle öldürülmüştü⁶¹. Öte yandan Nurdoğan Taçalan ise Hasan Tahsin'in Yunan Efzun Alayı'nın ve Rum kalabalığın taşkınlıklarını Kemeraltı Caddesi'nin Konak Meydanı'na bağlandığı yerde durup yakından takip ettiğini belirterek kendisinin akıbeti ile ilgili şöyle yazmaktaydı: “Başlarında Hasan Tahsin olan birkaç Türk, Rumların ardından ileri atıldı. İlk kurşunu atan Hasan Tahsin Recep ve yanındaki birkaç Türk tabancalarını ateşlediler... Kaçan Rumların ardından deniz kıyısına kadar koşan Hasan Tahsin makineli tüfeklerin ilk kurbanlarından biri oldu” ifadelerini kullanmaktaydı⁶². Genel olarak ciddi bir direniş olmamasına rağmen Yunan askerinin de desteğini alan yerli Rumlar Türklerin dükkânlarına ve evlerine zorla girip yağmaladı. Belli bir oranda müttefik vatandaşlarının evleri de gasp edildi. Sonunda yüzlerce Türk tutuklandı ve gemilerle şehirdeki depolara kapatıldı⁶³.

İzzet Bey raporunda Yunan askerine karşı atılan ilk kurşun ve bunu kimin gerçekleştirdiğine dair izlenimlerini de paylaşmaktaydı. Bu bağlamda düşüncelerini şöyle dile getirmekteydi:

“Sokakta ilk silah atanın kim olduğunu tahkike fırsat bulamadım. Çünkü men edildim. Bilahare duyduğuma göre bazıları bunun bir Rum tarafından atıldığını ve bazıları bir sipahi tarafından atıldığını iddia ettiler. El hâsil ilk silahı kimin attığı bence meçhuldür. Ahali-i İslâmiye tarafından ve asker tarafından silah atıldığını dahi zannetmiyorum. Kışladan, sonradan atıldığını iddia edenler vardır belki bilahare atan olmuştur. Fakat kemâl-i katiyetle beyan ve iddia ediyorum ki Hükümet Konağı'ndan bir tek silah atılmamıştır. Hükümet Konağı'nda hâzuyun olarak sekiz on tane silahlı jandarma bulunur. Bulunanların silahlarını da bizzat ben ellerinden Hükümeti ateşe tuttukları zaman aldım. O günü hükümet salonunda yedi-sekiz ve bunlardan üç dört zabıtanda ise mühimmat gördüm. Birinci ve ikinci ve üçüncü gün ve geceleri Müslüman hanelerin, silah atıldı diyerek soyulduğunu ve izzet ve namus tariz edildiğine vaki olan müracaat ve şikâyetten kanaât-ı kâmileme vardır”⁶⁴. İzzet Bey Fransızca kaleme aldığı bir diğer raporunda ise ilk kurşun ile ilgili şöyle demektedir: “İlk kurşunu sıkanın kim olduğunu bilmiyorum. Çünkü o anda engellendim. Konakta kuşatıldım ve

---

Talat Paşa tarafından ticari faaliyetler için İzmir'e gönderildi. 1918 yılı ortalarında İzmir'e gelen Osman Nevres ticaret ve gazetecilik hayatında artık tamamen Hasan Tahsin adını kullanmaya başladı. 11 Kasım 1918 günü Hasan Tahsin Recep, Hukuk-u Beşer'in ilk sayısını yayınladı. Ayrıca Prens Sabahattin'in görüşleri doğrultusunda Sulh ve Selâmet Cemiyeti'nin İzmir Şubesi'ni kurdu. Hakkındaki kısıtlı bilgilere rağmen yaşamındaki belirsizlikler ve iniş çıkışlar göz önüne alındığında Yunanlılara ilk kurşunu atmış olabilirdi. Çünkü ruhî yapısı ve duygusal refleksleri gereği böyle bir eylemi ancak Hasan Tahsin gerçekleştirebilirdi. Daha ayrıntılı bilgi için bkz Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, Karacan Armağanı, İstanbul, 2007, ss.133-159.; Çetinkaya, *a.g.e.*, s.10.

61 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

62 Taçalan, *a.g.e.*, s.265-266. Hasan Tahsin'in cesedi ise ilk kurşunu sıktığı Askeri Kiraathane'nin önünden yüz elli metre kadar uzakta meydanın öteki ucunda parçalanmış olarak bulunmuştur. Bkz Taçalan, *a.g.e.*, s.266 (254 no'lu dipnot).

63 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

64 BOA, DH.İ.U.M. EK /66/12, s.13.

bütün gün boyunca torpido gemisinde tutuklu kaldım. Daha sonra bunun bir Yunanlı olduğunu öğrendim. Başkaları da zenci biri olduğunu iddia ediyorlardı. Fakat yaygın olan iddialara göre onun bir Yunanlı olması gerekir. Müslüman halkın ve Osmanlı askerlerinin sokaklarda Yunanlıların üzerlerine ateş ettiklerini sanmıyorum”⁶⁵ ifadelerini kullanmaktaydı.

15 Mayıs'ta İzmir'in çevresindeki köylerden gelen Rum çeteleri de iş başındaydı. Bu çeteler Türk köylerine baskınlar yaparak erkekleri öldürmekteydi. Ardından yağmaladıktan sonra köyleri tamamen yakıyorlardı. Hatta hayvanlara dahi el konulmaktaydı. Örneğin Boncuk köyündeki Türk evlerinin tamamı yağmalanmıştı. İngilizlere göre çetelerin çabukluğu bu eylemlerin önceden planladığına işaret etti. Şöyle ki “*Prohihet Alias*”tan⁶⁶ gönderilen silahlar Cazamir'e⁶⁷ getirilmekte ve burada Rum nüfusa dağıtılmaktaydı. Sonrasında ise İzmir ile Torbalı arasında kalan bölgede “*Türk avı*” başlıyordu. Ardından evler yağmalanıp hayvanlara el konuluyordu. Benzer olaylar Urla bölgesinde de oldu. Bu hadiseler büyük oranda Rum halkın ağırlıklı olduğu köylerde yaşandı. Türk köylerinde ise savaştan ötürü erkek sayısı az olduğundan Rum çetelerinin hareket serbestisi mevcuttu. Her iki durumda da saldırılar Rumlar tarafından gerçekleştirildi⁶⁸. Yaşanan katliam ve yağma olayları karşısında J. Morgan ve I. Smith öğleden sonra Yüksek Komiser'in emri doğrultusunda mevcut kargaşaya bir son vermek üzere gerekli tedbirlerin alınması ve hâlihazırda ellerinde tutsak olan sivil Türk yetkililerin görevlerine iadesi için Yunan Komutan Albay Zafiru ile görüştü. İki İngiliz'e göre Albay Zafiru durumu tamamen “*yanlış*” anlamıştı. Kendisi Türklerin Yunanlılara saldırdığını ifade etmiş ve Türklerden Yunan tebaasıymış gibi “*isyancı*” olarak bahsetmişti. Böylece asayışı sağlamaya dönük herhangi bir önlem alınmadı⁶⁹.

Sonraki gün yani 16 Mayıs'ta şehirdeki yağmalama ve kırsal kesimdeki kargaşa devam etti. Ayrıca şehre Türk mülteciler de gelmeye başladı. Bu durum karşısında J. Morgan ve I. Smith, Albay Zafiru ile yeniden görüştü. Böylece yapılan ve devam eden hataların ortaya çıkardığı durumla ilgili olarak Yunan komutan “*sert*” bir biçimde uyarıldı. Ancak görüşme sonrasında Albay, “*durumun vahametini anlamaktan uzak*” ve “*dar bir askeri bakış açısına*” sahip birisi olarak değerlendirildi. Şehirdeki mevcut durum İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserine rapor edildi. Öğleden sonra İzmir'deki kıdemli bir Yunan subayı olan Tuğamiral Kokolides çağrıldı ve kendisine Yüksek Komiserin emri üzerine hazırlanan muhtıra verildi. Tuğamiral, Yüksek Komiser ile tamamen aynı görüşte olduğunu ve önerilen tedbirlerin alınması için elinden geleni yapacağını ifade etti⁷⁰. Ancak hâlâ Konak

65 Ural-Okur, *a.g.m.*, s.273.

66 Bir Yunan adasındaki İlyas Peygamber manastırı/tepesi.

67 Gaziemir

68 TNA, FO 371/4231, ss.4-5, İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

69 *a.g.r.*, ss.4-5.

70 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

Meydanı'nda, Gümrük'te Pasaport dolaylarında Türklere ait cesetler yerlerde yatmaktaydı. Millet Hastanesi'nin morgu ile onun hemen yanındaki Cemal Paşa Konağı'nın bodrumu cesetlerle doluydu. Yakınlarını kaybedenler sabahın erken saatlerinden itibaren bu binalara akın etmişlerdi⁷¹.

Rapora göre işgalin üçüncü gününde Yunan yönetimine dönük yapılan şiddet konusundaki uyarılar yanıt bulmuştu. Bu doğrultuda sıkıyönetim ilan edildi ve "suçüstü" mahkemeleri kuruldu. Böylece şiddet olaylarının sayısında bir caydırıcılık amaçlandı. Bu doğrultuda o akşam biri Yunan piyadesi diğeri sivil olmak üzere iki kişi yağmacılıktan suçlu bulundu ve kurşuna dizildi. Dolayısıyla bu tedbir daha fazla yağmanın önünün alınması ve çalınan malların geri bırakılması açısından önemliydi⁷². Ancak İsveç Konsolosluğu'ndan A.V. der Zee ise alınan önlemlerle ilgili "...muhtemelen adamlarının yaptığı kötülüklerden ciddi biçimde şikâyetçi olan Müttetiklerin ve askeri yetkililerin göziünü boyamak için iki adam kurşuna dizildi ancak suçluların cezalandırılmasına kati biçimde yanaşılmadığına dair çokça örnek ve herkesçe bilinen kötü adamların tepeden tırnağa silahlanmış olarak gezmelerine müsaade edilmesi ve Rum toplumun tüm kesimleri tarafından beyan edilen görüşler bu bildirinin ve bahsi geçen idamların sus payı olarak verildiğini" düşünmekteydi⁷³.

Mayıs'ın 15. ve 16. günlerini Konsoloslukta geçiren İzzet Bey ayın 17. günü makamına geldi. Burada kendisine "memurin-i hükümeti toplaması ve icra-yı hükümete başlaması İngilizler tarafından emrolunmuş" idi. Öğleden sonra vilâyetin üst düzey memurları ile toplantı yaptı. Metropolit Hrisostomos ve Ermeni üye de toplantıda yer aldı⁷⁴. Öte yandan 17 Mayıs'ta da yağma ve katliam olayları yoğun bir biçimde devam etmekteydi. Yunan yetkililerin önlem almak yerine şiddet olaylarını teşvik etmesi bu yaşananların başka bir göstergesi oldu⁷⁵. Diğer taraftan Yunanlılar işgal alanını genişletmeye devam etmekteydi. Bu doğrultuda bir Yunan müfrezesi sekiz yüz kişilik bir kuvvetle

71 Taçalan, *a.g.e.*, s.289.

72 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nın İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

73 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsolosluğu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.

74 Ali Çetinkaya hatıralarında bu toplantıya dikkat çekmekteydi. Ona göre Metropolit hazır bulunanlara yaptığı konuşmada "ahvalden dolayı teessüf ettiğini ve Osmanlı memurlarının ve kanunlarının hükümet edeceğini ve Yunan ordusunun hükümete yardımda bulunacağını söyledi ve Yunan divan-ı harbinin dahi icra-yı faaliyette bulunacağını" ifade etmişti. Vali İzzet Bey makamına dönmüş ve "Bâb-ı âli'ye yazdığı bir telgrafla da İzmir'in Yunan kuvvetleri tarafından hadisesiz olarak işgal olunduğunu ve kuvve-i işgalîyenin kendi emrinde" olduğunu belirtmişti ayrıca "Mühhakata dahi o suretle telgrafname çekti. Hâlbuki 15. ve 16. günleri bedbaht İzmir her türlü zulüm ve hıyanet ve yağma ve çapulculuğa maruz kaldığı gibi yüzlerce bi-günah İslâmlar da kati ve şehit edilmişlerdi. Birçok cenazeler dahi henüz şurada burada yatıyor ve öldürülenlerin denize atılan şüheda cesetleri dahi rıhtımlara çarpmakta bulunuyordu" sözleriyle Vali İzzet Bey'in işgal karşısındaki tavrını sert bir şekilde dile getirmekteydi. Çetinkaya, *a.g.e.*, s.11.

75 TNA, FO 406/41, s.120, İzmir'de Amerika Genç Hıristiyan Erkekler Cemiyeti Sekreteri George W. Perry'nin İzmir'in işgaline ilişkin 17 Mayıs 1919 tarihli mektubu.

İzmir-Torbalı tren yolunu işgal etti. Yunan askerinin İzmir'e çıkmasıyla İngiliz askeri istihbarat raporundan işgalin ilk birkaç gününe ait öldürülen Türk sayısı ile ilgili bilgiler de verilmektedir. Buna göre sadece İzmir'deki olaylar esnasında can kaybı konusunda kesin rakamlar olmasa da iki yüz ile üç yüz⁷⁶ ve yedi yüz ile sekiz yüz⁷⁷ ve başka bir tanığa göre ise dört yüz ile altı yüz⁷⁸ arasında Türk'ün öldürüldüğü tahmin edilmekteydi. Bu rakamlar İngiliz ve diğer Müttefik subaylarının ve sivillerin çeşitli yerlerde gördükleri ceset sayısına dayanmaktaydı. Ancak yaralı sayısı ise çok daha fazla idi. Ayrıca olaylar esnasında üç Yunan askeri öldürülmüş ve birinin de yaralandığı rapor edilmişti. İzmir'in işgali sırasında şehirde meydana gelen şiddet ve yağma olaylarına karşı Yunan basınının değerlendirmesini de rapordan görebilmekteyiz. Buna göre yaşanan can kayıpları ve karışıklıkların nedeni "*Yunan askerlerine kışlalarında pusu kuran Türklerin örgütlü direnişinin bir sonucu*" biçiminde yansıtılmıştı⁷⁹.

Türk ve Yunan komitacı ile devriyeleri arasında çatışmaların yaşanması elbette kaçınılmazdı. Ancak İngiliz askeri raporunda özellikle bir Türk mücadelesi ya da yapılanması olup olmadığı konusu üzerinde durulmaktaydı. Buna göre Türkler tarafından şehre giren Yunan birliklerine direnmek üzere örgütlü bir yapı hazırlığı sözkonusu değildi. Sivil ve askeri yetkililer Türk askerini kışlada tutma ve İtilaf güçlerinden gelecek emri bekleme talimatını yerine getirmişti. Türk birliği kışlasında kaldı ve Yunan ordusu ile sıcak temas sağlayacak herhangi bir faaliyette bulunmadı. Rapordan Yunan tarafına dönük bir eleştiri de yapılmaktaydı. Şöyle ki çıkarma sırasında yaşanan olumsuzlukların sorumlusu olarak Yunan askeri yönetimi suçlanmıştı. İngilizlere göre Yunanlılar, Yüksek Komiserliğin yaptığı planlamaya tamamen aykırı bir şekilde davranmıştı. Dolayısıyla Yunan askeri ve sivillerinden oluşan büyük bir grubu alarak Türklerin kışlalarına doğru hareket etmeleri çatışmayı kaçınılmaz bir hale getirmişti⁸⁰. Daha sonra gelişen olaylarda silahsız Türkler, Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından öldürülmüştü. Türk esirlerin içinde bulunduğu kötü koşullar, şehir merkezinde ve kırsal kesimde Türk avının yürütülmesi, işgalde yerine getirilecek muhtıradaki şartların uygulanmaması ve sivil Türk yetkililerin korunmasındaki başarısızlık gibi ihlallerin tamamı üzeri örtülemeyecek biçimde kanıtlara dayalıydı⁸¹.

İzmir'in işgalinden sonra da Yunanlıların operasyonları şehir merkezinde ve civar yerleşim birimlerinde devam etti. Amiral A. Calthorpe'un raporuna göre Yunan birliklerinin 15 Mayıs'ta İzmir'e yaptıkları çıkarma kuvvet

76 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

77 TNA, FO 406/41, s.117, İzmir'de İsveç Konsolosluğu'ndan M. Alfred van der Zee'nin İstanbul'daki Amerika Birleşik Devletler Kıdemli Donanma Subayı'na 20 Mayıs 1919 tarihli gizli ibareli mektubu.

78 TNA, FO 406/41, s.125, İzmir'deki Uluslararası Kolej'den Kanadalı Dr. Alexander MacLachlan'la yapılan bir görüşmeden notlar.

79 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

80 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

81 İngiltere Genelkurmay Başkanlığı'nun İzmir'in işgaline dair 24 Mayıs 1919 tarihli istihbarat raporu.

bakımından etkili olmuştu. Bu doğrultuda 22 Mayıs'ta 15.000 Yunan askeri daha karaya çıkarılmıştı. Böylece bu çıkarmadan sonra Yunanlılar demiryolu hattı boyunca doğuya doğru Alaşehir ve Nazilli'ye kadar ilerleyerek buraları 3 Haziran'da işgal etti. Yaklaşık 1.000 kişilik askerden oluşan bir güç ise 29 Mayıs'ta Ayvalık'a çıkarma⁸² yaptı. İzmir'in batısında yer alan Urla ve Çeşme de az sayıda bir kuvvetle Yunanlılar tarafından işgal edildi. Dolayısıyla İzmir'in kuzeyinde yer alan Menemen ve Bergama'nın yolu açılmış oldu. Rapora göre Haziran ve Temmuz ayları Yunanlıların genellikle askeri gereklilik bahanesiyle ileri doğru hareketlendikleri bir dönem oldu⁸³.

Yunan Ordusu'nun ve işbirlikçi yerli Rumların yaptığı katliam ve yağmalar İtilaf Devletleri nezdinde bir araştırma komisyonunun kurulmasını gündeme getirdi. Aslındaki İzmir'deki İngiliz, Fransız ve İtalyan delegeleri, kendi hükümetlerinin temsilcileri bulunan Yüksek Komiserlere, Aydın Vilâyeti'nde Yunan işgalinin sebep olduğu çok ağır durumu bildirmekteydi⁸⁴. İstanbul'daki Amerikan Komisyonu da 18 Mayıs 1919 tarihli raporunda Yunanlıların zulümlerinden bahsetmekte ve Yunan Ordusu'na gözlemci olarak İtilâf Devletleri subaylarının gönderilmesini istemekteydi. İzmir'deki İtilâf Devletleri delegeleri kendi hükümetlerinin Yüksek Komiserlerine Yunan işgalinin sebep olduğu ağır durumu şöyle anlatmaktaydı: *"Yunanlılar, İzmir'deki İtilâf Devletleri komutanlarının emirlerini yerine getirmemektedirler. Oysa Yunan kuvvetleri teknik bakımdan bunların komutası altındadır. Yunan sahra subayları kendi komutanlarının bile emirlerinden habersiz görünmekte, bütünüyle bağımsız davranmaktadırlar. Bunun sonucu olarak savaş alanlarında genellikle ordular üzerinde denetim uygulanamamakta ve savaş cephesi boyunca ve yan kanatlarda çarpışan başıbozuk güçler de kontrol edilememektedirler. Bunlar Türk halkına her yerde yeni kısımlar uygulamakta, haydutluk, eşkıyalık ve yapabildikleri ölçüde yağmalara koyulmaktadırlar"*⁸⁵. Osmanlı Hükümeti de ABD Başkanı W. Wilson'a başvurarak Yunan mezâlimini araştırmak üzere bir komisyon kurulmasını istedi. Sadrazam vekili Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, 15 Temmuz 1919'da Yunanlıların mezâlimde buldukları yerlere bir *"Tahkik Heyeti"* nin gönderilmesini rica etti. Sabri Efendi böyle bir tahkikatın Paris Barış Konferansı'nın sorumluluğu altında yapılmasını istemekteydi⁸⁶. Şeyhülislâm'ın tahkikât isteği İzmir'deki İtilâf Devletleri delegelerinin raporlarıyla birlikte Paris Barış Konferansı'nda görüşüldü. Bu bağlamda Fransa Cumhurbaşkanı Georges Clemenceau, Yunan ordusu aleyhindeki suçlamaları incelemek için bir *"Tahkik Heyeti"* kurulmasını önerdi. Konferans, 21 Temmuz 1919'da İzmir'deki

82 Çetinkaya, a.g.e., s.50.

83 TNA, FO 406/41, ss.130-131, Küçük Asya'daki Yunan ve İtalyan taarruzlarına dair 18 Haziran 1919 tarihli askeri rapor.; Yunan Ordusu'nun Batı Anadolu'da işgal alanını genişletmesi ve bazı Osmanlı Ordu mensuplarının telgrafları için bkz; Çetinkaya, a.g.e.

84 Laurence Evans, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, (Türkçesi: Tefvik Alanay), Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 1972, s.178-179.

85 Evans, a.g.e., s.179.

86 Mustafa Turan, "İstiklâl Harbi'nde "Müttefiklerarası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 8, 1991, s.699.

Yunan zulümleriyle ilgili şikâyetleri incelemek üzere bir komisyon kurulmasını kararlaştırdı. Böylece Yunan mezâlîmi konusundaki şikâyetler Müttefiklerarası bir heyetin tahkikâta bulunmasını sağlamış oldu⁸⁷.

ABD'li Yüksek Komiser Mark Lambert Bristol başkanlığındaki heyet 15 Mayıs-20 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki olayları inceleyecekti. Heyette İngiltere adına General Robert Hugh Hare, Fransa adına General Gediges Hippolyte Bunoust, İtalya adına da General Alfredo Dall'Olio yer aldı. E. Venizelos böyle bir heyetin kurulmasına itiraz etmediyse de Yunanlı bir temsilcinin heyette bulunmasını istedi. G. Clemenceau Yunan işgal bölgesindeki Türklerin, Yunan üyenin yanında doğru konuşmaya cüret edemeyeceği gerekçesiyle E. Venizelos'un isteğini kabul edilmez buldu. Daha sonra oy hakkı olmamak ve varılacak sonuçlara katılmamak şartıyla bir Yunan temsilcinin heyetin çalışmalarını izleyebileceği bildirilmiş ve aynı şartlarla bir Türk üyenin de heyete katılması kararlaştırılmıştır⁸⁸.

Kırk yedi maddeden oluşan belge incelendiğinde İzmir'in işgaliyle birlikte Türklere karşı işlenen Yunan zulümleri doğrulanmaktaydı. Komisyonun vardığı neticeler ise 13 Ekim 1919'da açıklandı. Bu rapor İzmir ve çevresinde yaşanan elim olaylardan büyük ölçüde Yunanistan'ı sorumlu tutmaktaydı. Komisyon Hristiyanların tehlike içinde olduğu söylentilerinin Yunan ordusunun çıkarmasına gerekçe oluşturamayacağını vurgulamış ve İzmir sürekli işgal altında kalmadığı takdirde, Yunan askeri güçlerinin bölgeden çekilmesini istemişti⁸⁹. Buna rağmen Paris'teki Yüksek Konsey bu raporu dikkate almamış ve Yunan işgaliyle birlikte başlayan mezalimin bölgede kalmasını ve yayılmasını görmezden gelmeye devam etmiştir⁹⁰.

Bundan sonra Yunan işgalleri İzmir dışındaki bölgelere doğru yayıldı. Ancak İzmir'in işgali ile başlayan ve Batı Anadolu'da da işgallerini genişleten Yunan ordusu bu yolda maddi manevi desteğini aldığı İtilaf devletlerinin yardımlarına rağmen Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşlarının başlattığı Türk Milli Mücadelesi karşısında başarılı olamayacak ve kendi tarihlerine geçtiği tabirle "*Küçük Asya Felâketi*"ni yaşayarak ülkelerine döneceklerdir. Bu bağlamda Yunan ordusu ve yerli Rumların Batı Anadolu'da yaptıkları tarihe "*Yunan Mezalimi*" olarak geçmiştir.

87 Turan, *a.g.m.*, s.699.

88 Turan, *a.g.m.*, s.700.

89 Salâhi R. Sonyel, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008, s.190.; *Türk İstiklal Harbi II. Cilt Batı Cephesi 2.Kısım*, Genelkurmay Yay, Ankara, 1999, s.489-490.

90 Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.318.

Sonuç

Yunanistan, I. Dünya Savaşı'na katılmadığı halde İtilaf Güçleri'nin yanında yer almıştır. Kurulduğu tarihten beri çoğunlukla Osmanlı toprakları üzerinde genişlemeyi amaç edinen bir politika izlemiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını fırsat olarak gören Yunanistan Başbakanı E. Venizelos, Anadolu'ya çıkmak için uluslararası politik dengelerden yararlanmayı denedi. Küresel güç olan İngiltere Başbakanı Lloyd George da Yunan tezini destekledi. Bu bağlamda özellikle İngiliz Başbakan ile birlikte "*Türkler Anadolu'da Hıristiyanları Katlediyor*" iddiasını kullanarak Hıristiyan dünyasını yanına almıştır.

Türk tarihi içerisinde çok yakından tanıdığı Yunanlıların niyetlerini iyi bilen Türkler, Yunanistan'ın olası bir işgalin parçası olmasına karşı çıkmıştır. Ancak İtilaf güçleri bu talebi dikkate almayarak Yunanistan'ın İzmir'i işgal etmesine bizzat refakat etmişlerdir. Yunan Ordusu onlar için ilerleyen süreçte bir tür "*Kolluk gücü*" işlevinde olacaktı. İşgalin başladığı ilk günden itibaren rıhtımda katliamlarına başlayan Yunan Ordusu, Kilise ve yerli Rumların desteği ile birlikte şiddeti tırmandırmıştır. Aslında mütarekeden sonra bölgedeki Rum çetelerinin cinayet ve yağmaları bir anlamda işgalin resmileşmesiyle daha serbest bir ortamda artan biçimde devam etmiştir. Yunan askeri ile yerli Rumların yaptığı ve neden olduğu katliamları, yangınları, yağmaları, hırsızlıkları, tecavüzleri olayların tanıkları ve yabancı resmi görevlilerin raporlarından öğrenebilmekteyiz.

Yunan askerlerinin insanlık dışı hareketlerine yüzlerce yıldır Türklerle birlikte yaşayan Rum halk da katılmıştır. Hükümet Konağı'ndan ve kışladan esir alınarak çıkarılan sivil, memur ve askerlerin rıhtıma götürüldüğü esnada yerli Rumlar, taş, sopa ve demirlerle saldırarak birçok esiri feci bir şekilde öldürmüşlerdir. Hızlarını alamayan Rumlar öldürdükleri savunmasız insanların bedenlerini parçalamışlardır. İçindekilerin esir alındığı kışla, Valilik Binası ve diğer resmi daireler talan edilmiş ve buradaki her türlü eşya yağmalanmıştır. İzmir'in merkezinde ve kenar mahallelerinde ele geçirilen Türk Polis ve Jandarmalar katledilmiştir. İşgalin ilk birkaç günü içerisinde İzmir ve civarında yüzlerce Türk öldürülmüştür. Bu kırım olayları işgal raporlarına "*Türk avı*" olarak geçmiştir. Kordonda ve rıhtımda öldürülen ve yaralananların çoğu denize atılmıştır. Batıların yönlendirmesi ve onayı ile İzmir'e çıkan Yunanlılarla yerli Rumların işkence, katliam ve yağmalarını İtilaf devletlerinin askerleri, körfeze demirlemiş gemilerinden dehşetle takip etmişlerdir. Bazı İngiliz ve Amerikan denizcileri bu hale insanlık adına dayanamayarak müdahale etmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır. İtilaf Devletleri ve ABD üst düzey yetkilileri, Yunanlıların yaptıklarını "*aşırı*" bulmakla birlikte işgal esnasında katliamlara sessiz kalmışlar ya da ciddi bir tepki göstermekten kaçınmışlardır.

İzmir'in işgalinin ilk birkaç günü içerisinde Yunan askeri şehir merkezinde katliam ve yağma hareketlerine devam ederken kırsal kesimde de Rum çeteleri Türk köylerini talan etmiştir. Yağma, katliam ve hırsızlığın yanı sıra köyler yangınlar çıkarılmak suretiyle yakılmıştır. Bu katliamlar İzmir'in işgali ile başlangıç olmuş; daha sonra savaşın genel seyri içerisinde Batı Anadolu'nun diğer yerleşim birimlerine sıçramıştır. Burada ortak temel nokta saldırılara maruz kalan savunmasız Türk halkı evlerini geride bırakarak dağlara, kırlara kaçmak zorunda kalmış ve zaman zaman da direnmişlerdir. Bu durum aynı zamanda beraberinde Anadolu içlerine bir göçü de başlatmıştır.

Yunan Ordusu'nun işgal harekâtı İzmir'le sınırlı kalmayarak kısa sürede geniş bir alana yayılmıştır. Yunanlılar işgal ettikleri hemen her yerde işgal siyasetlerinin bir gereği olarak İzmir'deki yaptıkları vahşeti hep tekrar etmişlerdir. İzmir ve çevresinde Yunanlıların yaptığı katliamın Avrupa kamuoyunda duyulması üzerine İtilaf Devletleri bölgedeki işgali yerinde incelemek üzere bir heyet oluşturdu. Heyetin başında ABD'li Amiral Bristol vardı. Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in işgalini haklı göstermek için Hıristiyanların tehlikede olduğu ifade edilmişti. Bu heyetin amacı İzmir'in işgalinin haklı olup olmadığının tespitini yapmaktı. İzmir ve çevresinde yapılan incelemeler sonunda Amiral Bristol ve ekibi bir rapor hazırladı. Buna göre; Hıristiyan halkın tehlikede olduğu haberi Paris Konferansı'nda yanlış bilgi olarak verilmişti. Bölgedeki katliamların sorumlusu Yunanlılar idi. Dolayısıyla Yunan askeri derhal geri çekilmeli ve yerine İtilaf güçleri görevlendirilmeliydi. Ayrıca İzmir ve çevresinin etnik nedenlerle de Yunanistan'a katılması söz konusu olamazdı. Çünkü bu bölgede Türkler çoğunlukta idi. Amiral Bristol'ün raporu; Türk milli mücadelesinin haklılığını uluslararası alanda dünya kamuoyuna açıklayan tarafsız bir belge olması ve Batı Anadolu'da katliam yapıldığını doğrulaması açısından çok önemliydi. Bu raporla Ege bölgesinde çoğunluğun Rumlara ait olmadığı da kanıtlanmıştır. Yunan işgalinin güvenlik amacıyla değil işgal amacıyla yapıldığı belgelerle ortaya konulmuştur. İtilâf Devletleri raporu dikkate almasa da Mustafa Kemal Paşa bu belgeden milli mücadeleyi destekleyen bir araç olarak yararlanmıştı.

15 Mayıs 1919 tarihi Türk Milli Mücadelesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Yunanistan'ın işgali ve yaptığı katliamlar Türk milliyetçiliğini cesaretlendirmiş ve Anadolu'da Kuvay-ı Milliye ruhunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. İşgal ve işgalin ortaya çıkardığı haksızlıklar bütün Anadolu coğrafyasında sert tepkilerle karşılanmış ve bu durum Türk İstiklâl mücadelesinin iradesinin güçlenmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

- T. C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı (Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdâre-i Umumiye Belgeleri)
The National Archives (İngiltere Ulusal Arşivi)

II. Kitaplar

- AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, İstanbul, 1983.
BAYAR, Celâl, *Ben de Yazdım Milli Mücadeleye Giriş*, V, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
ÇETİNKAYA, Ali, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1993.
ERDEHA, Kâmil, *Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul, 1975.
EVANS, Laurence, *Türkiye'nin Paylaşılması (1914-1924)*, (Türkçesi: Tevfik Alanay), Milliyet Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 1972.
FROMKIN, David, *Barışa Son Veren Barış*, (Çev: Mehmet Harmancı), İstanbul 1994.
JAESCHKE, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (Çev: Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1986.
KITSIKIS, Dimitri, *Yunan Propagandası*, Meydan Neşriyatı, İstanbul, 1963.
LLEWELYN, Michael Smith, *Anadolu Üzerindeki Göz*, İstanbul, 1978.
ÖKTEM, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları*, (Haz: Zeki Arıkan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
SANDER, Oral, *Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.
SELEK, Sabahattin, *Milli Mücadele*, II, İstanbul, 1971.
SONYEL, Salahi R. *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008.
TAÇALAN, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Bilgi Yayınevi, Karacan Armağanı, İstanbul, 2007.
TANSEL, Selâhattin *Mondros'tan Mudanya'ya*, I, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1991.

TURAN, Mustafa, *Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999.

TÜRKGELDİ, Âli, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, İstanbul, 1948.

TÜRK İSTİKLÂL HARBİ, I, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara, 1962.

III. Makaleler

ARIKAN, Zeki, "Mütareke Döneminde İzmir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:1, İzmir, 1991, ss.261-281.

BAYRAKTAR, Bayram, "Mütarekede Yunanistan'ın Ayvalık Politikası", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:1, S:2, İzmir, 1992, ss.87-103.

KARAYAMAN, Mehmet, "İzmir Valisi İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:VI, S:15, İzmir, (2007/Güz), ss.3-18.

ÖZGİRAY, Ahmet, "Akhisar'daki İngiliz Askeri Kontrol Subayı Yüzbaşı P. Hadkinson'un Yunan İşgal Bölgesi'ndeki İzlenimleri", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C:1, Sayı:3, İzmir, 1993, ss.149-158.

SOFUOĞLU, Adnan, "İzmir İşgali Sonrasında Yunanlıların Batı Anadolu'da İşgali Genişletmeleri ve Bölgede Oluşan Milli Direniş", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.29/30, (Mayıs-Kasım 2002), ss.131-142.

TURAN, Mustafa, "İstiklâl Harbi'nde "Müttefiklerarası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikât Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı:8, 1991, ss.695-722.

TÜRKER, Hasan, "İzmir'in İşgali ve Salihli Cephesinin Kurulması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, İzmir, C.1, S.3, İzmir, 1993, ss.191-200.

URAL, Selçuk - OKUR, Mehmet, "Vali İzzet Bey'in Kaleminden İzmir'in İşgali" *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, S:17/2001, Erzurum, ss.267-274.